

UTBILDNINGSFÖRVALTNINGEN
KVALITETS- OCH EKONOMIAVDELNINGEN
INSPEKTIONS- OCH ANALYSENHETEN

SID 1 (18)
2010-10-29

DNR 10-415/7535

SÖREN BERNHARDTZ	08-508 33 579
GUNNEL ERIKSSON	08-508 33 062
MONICA HEDLUND	08-508 33 846
INGEGERD SALOMONSSON	08-508 33 882

Rapport

från inspektion av den obligatoriska särskolan i Stockholms stad

3/2-27/5 2010

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

INNEHÅLLSFÖRTECKNING	2
UPPDRAG OCH GENOMFÖRANDE	3
OMRÅDEN SOM OMFATTAS AV INSPEKTIONEN	3
SAMMANFATTANDE DISKUSSION	4
BESKRIVNING AV SÄRSKOLAN I STOCKHOLM	5
Organisation av den kommunala särskolan i Stockholms stad	5
Mottagandeteamet	5
Det pedagogiska uppdraget i särskolan	5
Inkludering - integrering	6
Särskolan i Stockholm stads skolplan och verksamhetsplan	6
Kvalitetsredovisningen i Stockholms stad 2009	7
RESULTAT/MÅLUPPFYLLELSE SÄRSKOLAN I STOCKHOLMS STAD	8
Utveckling sedan föregående inspektion	8
Styrning, ledning, och kvalitetsarbete	8
Skolornas kvalitetsredovisningar	10
Kunskaper, lärande och utveckling	10
Grundsärskola	11
Träningskola	12
Informations- och kommunikationsteknik (IKT)	13
Elevens val och timplanen	13
Övergång och samverkan	14
Bedömning och betygssättning	15
Normer och värden	16
Planer mot diskriminering och kränkande behandling	17
Fritidshemsverksamhet	17
Inspekterade särskolor, samtliga i kommunal regi	18

UPPDRAG OCH GENOMFÖRANDE

Inspektions- och analysenheten utvärderar den pedagogiska verksamheten och främjar barns, ungdomars och vuxnas lärande genom att

- granska måluppfyllelsen utifrån nationella och kommunala¹ styrdokument och riktlinjer
- granska hur förskolan/skolan utvärderar sin egen verksamhet
- ge rekommendationer om vad som bör förändras och utvecklas

Vi genomför vårt uppdrag genom att

- läsa material som förskolan/skolan ger oss, men även material från andra källor (ex. från Skolverket)
- intervjua elever/barn, personal och skolläda. Vid granskningen av förskolors verksamhet intervjuas föräldrar i stället för barn.
- observera verksamheten

Vi granskar också förskolors/skolans förmåga att själv utvärdera sin kvalitet. I bedömningen av verksamhetens kvalitet utgår vi även från Skolverkets Allmänna råd om kvalitetsredovisning. Hög kvalitet innebär enligt Skolverkets definition främst att verksamheten utmärks av att den väl:

- strävar mot och uppfyller nationella mål
- svarar mot nationella krav och riktlinjer
- uppfyller andra mål, krav och riktlinjer som är förenliga med de nationella (t.ex. skolplan, lokal arbetsplan och andra lokala planer)
- kännetecknas av en strävan till förnyelse och ständiga förbättringar utifrån de förutsättningar man har.²

Efter cirka ett halvt år följs inspektionen upp på olika sätt beroende på skolform.

OMRÅDEN SOM OMFATTAS AV INSPEKTIONEN

Verksamheterna granskas ur ett helhetsperspektiv. Inspektionen fokuseras särskilt på nedanstående områden, men inspektörerna kan även kommentera andra områden om det finns starka skäl till det. De områden som inspekteras är följande:

- Styrning, ledning och kvalitetsarbete
- Kunskaper, utveckling och lärande
- Bedömning och betyg
- Normer och värden – arbete mot alla former av kränkningar

Ytterligare förklaringar om vad som granskas under varje område finns inledningsvis under rapportens rubriker med samma namn som ovan.

¹ Vid inspektion av fristående skolor utgår inspektionen endast från nationella styrdokument.

² Från Skolverkets verktyg "BRUK – för kvalitetsarbete i förskola och skola", s 8.

SAMMANFATTANDE DISKUSSION

I mitten av 90-talet fördes ansvaret för särskolan över från landstingen till kommunerna. Grundtanken med detta var att särskolan och grundskolan skulle närma sig varandra och för att skapa "normalisering" alltså att utvecklingsstörda barn och ungdomar ska så långt som möjligt kunna leva som andra barn och ungdomar (SOU 1991:30).

Vid många enheter i Stockholm är särskolan en del av skolan, men vid andra enheter är särskolan relativt isolerad. Detta gäller speciellt träningsskolans klasser. Generellt kan vi också konstatera, att även om särskolan är en del av skolan, så är den ofta osynlig. Särskolan finns endast med i liten omfattning i stadens dokument för skolan och staden efterfrågar heller inte verksamhetens resultat. I skolornas arbetsplaner, kvalitetsredovisningar eller planer mot diskriminering och kränkningar är särskolan sällan omnämnd. För att särskolan ska kunna integreras i så hög grad som möjligt är det viktigt att det sker en förändring på alla nivåer, att särskolan blir synlig och att resultaten efterfrågas. Efter vår inspektion av särskolan kan vi konstatera att "normaliseringen" endast delvis är uppfylld i Stockholm.

Vi kan konstatera att det görs ett mycket gott arbete på de flesta särskolor och särskilt med eleverna på individnivå. De individuella utvecklingsplanerna är generellt sett mycket väl utformade och lärarna har goda kunskaper om elevernas utveckling. Dokumentation kring elevernas framsteg är i de allra flesta fall mycket god. Det utvecklingsarbete som genomförts i staden och som handlar om kunskapsbedömning och kravnivåer har, enligt vår uppfattning, bidragit till ökat kunskapsfokus i särskolan.

De allra flesta av eleverna i särskolan uppger att de trivs och är trygga. Det är sällan som de känner sig utsatta av grundskolans elever, men det kan däremot förekomma att personal i grundskolan faller nedlåtande kommentarer. Detta är ett attitydproblem som givetvis måste åtgärdas. Det är också viktigt att den personal från grundskolan som arbetar i särskolan får kännedom om särskolans styrdokument, kursplaner, betygssystem med mera.

När det gäller styrning och ledning i särskolan finns det några frågor som bör lösas. Det ena rör korttidsstillsynen (KTT) och den andra frågan handlar om de personliga assistenternas roll i skolan. Detta är dock frågor som kanske inte kan lösas på kommunnivå utan bör lyftas upp på nationell nivå.

Denna rapport bygger huvudsakligen på inspektioner under våren 2010 av 22 skolor med särskoleverksamhet, som finns redovisade i slutet av rapporten. För var och en av de skolorna finns en särskild skolrapport. Därutöver baserar vi våra bedömningar på erfarenheter från ytterligare ett antal skolor med särskoleverksamhet som vi har inspekterat under de senaste läsåren.

BESKRIVNING AV SÄRSKOLAN I STOCKHOLM

Organisation av den kommunala särskolan i Stockholms stad

Den obligatoriska särskolan är en skolform för elever som inte förväntas uppnå grundskolans kunskapsmål på grund av utvecklingsstörning, autism, autismliknande tillstånd eller bestående begåvningsmässiga funktionsnedsättningar på grund av hjärnskada. För att särskolan ska vara ett alternativ till grundskolan krävs alltså att eleven inte bedöms nå upp till kunskapsmålen i grundskolan och/eller att hon eller han har någon av dessa funktionsnedsättningar. Det är elevens vårdnadshavare som ansöker om mottagande i särskolan och mottagandeteamet (se nedan) som beslutar. Det finns möjligheter att ompröva ett beslut om mottagande både från skolans och från vårdnadshavarnas sida.

Det finns särskoleverksamhet vid 50 av stadens grundskolor. Av dessa har vi inspekterat 22 stycken. Särskolan omfattar grundsärskola och träningsskola i årskurserna 1-10. Ansvaret för driften av särskolorna flyttades den 1 juli 2007 från stadsdelsnämnderna till utbildningsnämnden.

Idag finns det 694 elever mottagna i den kommunala särskolan. Dessutom går 39 barn i förskoleklassverksamhet förberedande för särskola. Det finns också särskoleverksamhet vid sju fristående skolor. Skolorna/klasserna har ibland olika inriktningar som till exempel autism, syn och hörsel.

De flesta eleverna går i grundsärskole-/träningsskoleklasser, men det finns också elever som är individintegrerade i vanliga grundskoleklasser. För grundsärskolans elever är det fastslaget att grundsärskolans kursplaner gäller för en elev integrerad i grundskolan (särskoleförordningen 6 kap 1 §).

Mottagandeteamet

Mottagandeteamet hör organisatoriskt till avdelningen för enskilt driven och fristående verksamhet och har 1,5 psykologtjänster och 1,5 specialpedagogtjänster. Teamet fattar beslut om mottagande i obligatorisk särskola för alla elever i Stockholms kommun i såväl kommunala som fristående skolor. Samtidigt med beslut om mottagande i skolformen fattas också beslut om behovsgrupp, som ger en schablonpeng till den skola där eleven ska ha sin skolgång. Ansökan om ändrad behovsgrupp kan göras från skolan om en elevs behov förändras eller om skolan anser att behovsgruppen inte stämmer.

Det pedagogiska uppdraget i särskolan

Särskolan utgör en egen skolform. Den består av den obligatoriska särskolan och gymnasiesärskolan. Den obligatoriska särskolan är i sin tur uppdelad i grundsärskola och träningsskola. I den obligatoriska särskolan går eleverna i nio år, med möjlighet till ett tionde år. Det är utbildningsnämnden eller fristående skolors styrelse som avgör om eleven ska gå i grundsärskola eller träningsskola. När det gäller de kommunala skolorna är uppdraget delegerat till mottagandeteamet.

Eleverna i grundsärskolan undervisas i stort sett i samma ämnen som eleverna i grundskolan. Målen i kursplanerna är inte fasta som i grundskolan utan ska nås utifrån elevens förutsättningar. Träningsskolan är till för de elever som inte klarar att gå i grundsärskolan beroende på omfattningen av deras utvecklingsstörning. Undervisningen är mindre teoretisk än i grundsärskolan och mer inriktad på att ge eleverna praktisk träning. Eleverna i träningsskolan får undervisning i ämnesområdena estetisk verksamhet, kommunikation, motorik, vardagsaktiviteter och verklighetsuppfattning.

En huvudtanke med kommunaliseringen av särskolan på 90-talet var att särskolan och grundskolan skulle närma sig varandra. Den så kallade normaliseringsprincipen betonades i utredningsdirektiven: *”/.../ utvecklingsstörda barn och ungdomar så långt som möjligt skall kunna leva som andra barn och ungdomar”* (SOU 1991:30). I direktiven till särskoleutredningen 2001:100 fastslås att en av utgångspunkterna för arbetet ska vara att *”samverkan mellan elever med och utan utvecklingsstörning skall öka”*.

Inkludering - integrering

Begreppet ”integrering” är mångfacetterat och omtvistat. Vissa forskare talar om fysisk, funktionell, social och samhällelig integrering (Skolverkets rapport *”I särskola eller i grundskola?”*, Karin Wahlström, 2002) eller segregering, respektive inkluderande integrering. I Unescos *”Guidelines for Inclusion”* (2005) används begreppet ”inkludering” för det synsätt som kommer till uttryck där: inkludering är *”ett dynamiskt tillvägagångssätt för att uttryckligen ta hänsyn till elevers mångfald och att inte betrakta individuella olikheter som problem, utan som möjligheter att berika lärandet.”* Unesco förklarar också integrering så här: *”Begreppet **integrering** bygger på idén om två parallella system, ett allmänt system med aktiviteter för majoriteten av medborgare och ett annat med specialaktiviteter för dem som bedöms sakna förutsättningar att tillgodogöra sig aktiviteter tillsammans med andra”* och begreppet inkludering så här: *”I begreppet **inkludering** talas inte om två separata system utan om verksamheter som välkomnar alla.”*

Eftersom det inte råder konsensus kring definitionen av begreppen integrering och inkludering används i denna rapport begreppet ”integrering” då det är mer allmänt utbrett.

Särskolan i Stockholm stads skolplan och verksamhetsplan

I Stockholms skolplan anges att: *”Utbildningen i särskolan ska vara anpassad efter elevens förmåga och behov av utmaningar. Varje elev har rätt till en utbildning där målet är att nå så höga kunskapsmål som är möjligt utifrån individens förutsättningar. Samverkan mellan grundskolan och särskolan är angelägen. En lokalmässig integration mellan särskolan, gymnasiesärskola och särvux med grundskola, gymnasieskola och vuxenutbildning ska eftersträvas.”*

I Stockholms stads verksamhetsplan för 2010 finns inga specifika mål för särskolan. När de olika skolformerna räknas upp så nämns inte särskolan, annat än i budgetsammanhang.

I "Utvecklingsplan för Utbildningsförvaltningen 2008 – 2010" (Bilaga till verksamhetsplan för 2009, reviderad november 2008), finns inget som handlar om utvecklingen i särskolan, trots att det finns särskolor vid femtio av stadens grundskolor.

Vi har vid våra inspektioner konstaterat att särskolan för det mesta är osynlig, att den inte finns med i relevanta dokument och så vidare. Kanske börjar osynligheten redan på övergripande nivå?

Kvalitetsredovisningen i Stockholms stad 2009

Kommunerna är enligt förordningen (1997:702) om kvalitetsredovisning inom skolväsendet m.m. skyldiga att upprätta kvalitetsredovisningar. Detta krav omfattar även särskolan.

Det finns ingen separat kvalitetsredovisning för särskolan, men ett avsnitt i kommunens kvalitetsredovisning för grundskolan handlar om utvecklingen i särskolan. Där beskrivs också hur utbildningsförvaltningen organiserat ett utvecklingsarbete med kravnivåer. Utöver det finns inga resultat redovisade och särskolan omnämns inte i övrigt.

I utvecklingsarbetet med kravnivåerna har många pedagoger inom särskolan deltagit och arbetet har även förankrats hos skollära. Kursplanemålen har konkretiserats för att underlätta bedömningen och arbetet med individuella utvecklingsplaner. Syftet var att öka likvärdigheten och främja likvärdiga bedömningar så att de individuella utvecklingsplanerna inom särskolan inte endast utgick från det sociala samspelet. Tanken var att få en ökad betoning på kunskapsutvecklingen för de elever som är mottagna i särskolan. Målet var att utveckla lärandemiljön för eleverna och anpassa den pedagogiska verksamheten. I avsnittet om "Kunskaper, utveckling och lärande" beskrivs hur detta arbete lyckats.

RESULTAT/MÅLUPPFYLLELSE SÄRSKOLAN I STOCKHOLMS STAD

Utveckling sedan föregående inspektion

Särskolan inspekterades på ett sammanfattande sätt av Stockholms stads inspektörer 2003. De utvecklingsområden som lyftes fram var bland andra följande: Utveckling av nätverk, skolledarnas engagemang, intensifiera arbetet med inkludering/integrering, utveckling av de individuella utvecklingsplanerna, olika former av kompetensutveckling och utveckling av elevassistenternas roll. Efter våra inspektioner kan vi konstatera att de individuella utvecklingsplanerna i särskolan nu oftast är mycket väl utformade, att någon av skolledarna, men inte alltid rektor, har ett särskilt ansvar för särskolan och att elevassistenternas roller är tydligare. Vi ser dock ett fortsatt utvecklingsbehov när det gäller nätverk och arbetet med integrering.

Skolverket inspekterade särskolan i Stockholms stad läsåret 06/07 och då framkom att kontrollen av kunskapsresultaten i särskolan var otillräcklig, verksamheten syntes inte i kvalitetsredovisningarna, åtgärdsprogram upprättades inte och kvaliteten på bedömningen av elevernas kunskaper varierade. Det fanns också ett stort behov av bedömningsdiskussioner.

Skolverket bedömde samtidigt att särskolans personal var bra på att individanpassa undervisningen. Det fanns även synpunkter på hur Stockholms stad hanterade 6-åringar på väg in i särskolan. Många av dessa synpunkter stämmer väl överens med de iakttagelser vi gjort vid inspektionerna och som framkommer i vår rapport.

Styrning, ledning, och kvalitetsarbete

Detta område har granskats utifrån läroplanen (Lpo 94), förordningen om kvalitetsredovisning inom skolväsendet, Skolverkets Allmänna råd och kommentarer om kvalitetsredovisning, men även utifrån skollagen, särskoleförordningen, Skolverkets Allmänna råd för fritidshem samt utifrån Stockholms stads kvalitetsstrategi (ILS) och skolplan för Stockholms stad³. Beträffande ledarskap har inspektionen inom detta område främst granskat skolledningens arbete medan övrig personals, främst lärares, ledarskap granskats under Kunskaper, utveckling och lärande.

Styrkor

- Särskolan har ett väl fungerande kvalitetsarbete på individuell elevnivå.

Områden att utveckla

- Stockholm stad bör synliggöra särskolan i skolplan, verksamhetsplan, kvalitetsredovisning och andra relevanta dokument.

³ ILS och stadens skolplan används inte som utgångspunkt vid inspektion av fristående skolor.

- Skolorna bör bland annat synliggöra särskolan i arbetsplan, kvalitetsredovisning och planer mot diskriminering och kränkande behandling.
- Särskolans resultat bör efterfrågas och redovisas på olika ledningsnivåer.
- Kvalitetsarbetet, på skolnivå, i särskolan bör förbättras.
- Rektors ansvar för korttidstillsyn (KTT) och personliga assistenter måste tydliggöras.

I arbetet med att få en särskola i "världsklass" 2010 formulerade grundskoleavdelningen utvecklingsområden för 2009-2010. Dessa innebar bland annat en styrning av särskolan till fem områden, utifrån geografisk belägenhet. Ambitionen var också att särskolorna organisatoriskt skulle tillhöra en skola med jämnåriga elever. Efter vår inspektion kan vi konstatera att detta i stort sett är genomfört, men att det ännu finns några särskolor som inte tillhör en grundskola eller inte tillhör en grundskola med rätt ålderskategori.

De allra flesta grundsärskolor ligger i lokaler som delas med grundskolor, medan flera träningsskolor ligger separerade från den skola de tillhör. Det är sällan som rektor har det dagliga ansvaret för särskoleverksamheten, utan det har oftast en biträdande rektor. I ungefär hälften av de inspekterade särskolorna har vi gjort bedömningen att det finns en god ledningsstruktur. Där ledningsstrukturen inte är så tydlig fungerar ändå den vardagliga verksamheten väl, mycket tack vare kompetent och engagerad personal. Särskolan har en stor andel specialpedagoger. Många av dessa är i grunden förskollärare eller fritidspedagoger och har alltså inte formell grundskollärarytbildning.

Av de 22 särskolor som vi inspekterat har vi konstaterat att flertalet är lokalintegrerade i grundskolan. På några av dessa är särskolan även verksamhetsmässigt integrerad. En väl integrerad verksamhet kännetecknas till exempel av att det är en skola för alla, med ett respektfullt förhållningssätt, särskolan syns i skolans dokumentation, det finns en väl fungerande samverkan mellan olika personalgrupper och särskolans elever deltar så långt som möjligt i skolans olika aktiviteter.

Vid andra enheter är särskolan dock "isolerad" från den övriga skolan. Eleverna integreras inte och personalen har ingen pedagogisk samverkan med grundskolans personal. Många gånger brister kunskaperna bland de av grundskolans lärare som undervisar i särskolan när det gäller särskolans mål, kursplaner och betygssättning. Särskolan utgör ofta en liten del av en skolas verksamhet och kanske är detta en bidragande orsak till att alla särskolor inte alltid är en naturlig del av den grundskola de tillhör?

Vi ser även att det i några avseenden finns svårigheter för rektorerna att utöva en tydlig styrning och ledning av särskolan. Vissa elever, framför allt i träningsskolan, har en personlig assistent, anställd av familjen, som är med barnet under skoldagen. Rektorerna är inte chefer för de personliga assistenterna och har

då till exempel inte rätt att kräva utdrag ur belastningsregistret. Vi har även observerat svårigheter när det gäller bland annat sekretessfrågor.

Ett annat område som rektor är ansvarig för, men inte har beslutanderätt över är särskoleelevers deltagande i korttidstillsyn, KTT. Den är till för ungdomar över 12 år med funktionsnedsättning och som kan behöva en trygg tillsyn och meningsfull sysselsättning före och efter skoldagen, samt under skollov och vid andra ledigheter. Det är elevens LSS⁴-handläggare som avgör om eleven ska få tillgång till KTT eller inte. Rektor kan göra bedömningen att det behövs, men står ibland maktlös inför handläggarens beslut. Det är också stora variationer i kvaliteten på KTT. Det kan vara ett resultat av att det inte finns några klara riktlinjer för hur verksamheten ska vara utformad och hur uppföljning ska ske. Det är ytterst angeläget att ett klarläggande kommer till stånd när det gäller ovan nämnda aspekter. Rektorernas ansvar måste vara tydligt i förhållande till deras befogenheter.

Skolornas kvalitetsredovisningar

Särskolans resultat är nästan aldrig omnämnda och redovisade i enhetens kvalitetsredovisning och många särskolor saknar dessutom arbetsplaner. Vid våra inspektioner har vi funnit att mer än hälften av särskolorna saknas helt i kvalitetsredovisningen och av dem som finns med är några endast flyktigt omnämnda. I den mån särskolan finns med i kvalitetsredovisningen, är det ofta i form av en beskrivning som inte innehåller någon redovisning av måluppfyllelse i relation till de nationella målen. Det finns dock undantag där särskolans resultat finns redovisade under samtliga målområden.

Det arbete som utförs av personalen i särskolan är dock ofta av mycket hög kvalitet och kan utgöra en förebild för grundskolan, till exempel när det gäller individuella utvecklingsplaner.

Kunskaper, lärande och utveckling

Detta område har granskats främst utifrån mål och riktlinjer i läroplanen (Lpo 94), Skolverkets Allmänna råd för fritidshem samt Stockholms stads skolplan. Dessutom utgick inspektionen från tydligt bekräftade forskningsresultat med relevans för dessa mål och riktlinjer.

Styrkor

- Särskolan har en individanpassad, strukturerad undervisning med fokus på kunskap.
- Personalen är engagerad och kunnig.

⁴ LSS betyder lagen om stöd och service för vissa funktionshindrade.

Områden att utveckla

- Det behövs en ökad samverkan och integrering mellan grundskola och särskola.
- Särskolan behöver utarbeta egna arbetsplaner.
- Fördelningen av antalet timmar enligt timplanen måste ses över så eleverna har förutsättningar att nå de nationella målen.
- Det bör utarbetas rutiner för när åtgärdsprogram ska upprättas.
- Behovet av talpedagogiskt stöd behöver utredas.

Den samlade bild man får efter våra inspektioner av särskolan är att det bedrivs en mycket målmedveten och bra undervisning med fokus på kunskap av engagerade och kunniga pedagoger. Arbetsron är för det mesta god och eleverna säger att de trivs och lär sig mycket. Vi bedömer att lärandemiljön i huvudsak är god.

Undervisningen i särskolans olika klasser skiljer sig åt på många sätt. Spännvidden mellan elevernas kunskaper och förutsättningar är stor, men undervisningen anpassas i hög grad till var och en. Det finns även möjligheter att integrera grundsärskoleelever i grundskolan, vilket också sker utifrån individuella förutsättningar och behov.

Grundsärskola

Undervisningen i grundsärskolan är i hög grad styrd av de kursplaner och mål som finns. Undervisningen utgår ofta från de kursplanemål och kriterier som är utarbetade av särskolorna i Stockholm vilket har inneburit ett ökat fokus på kunskap.

Tidigare i rapporten har vi redovisat arbetet med kravnivåer där kursplanemålen har konkretiserats för att underlätta såväl bedömningen som arbetet med individuella utvecklingsplaner. Syftet med arbetet har varit att utveckla och främja likvärdiga bedömningar så att de individuella utvecklingsplanerna inom särskolan inte endast utgår från det sociala samspelet. Många pedagoger inom särskolan har deltagit och arbetet har även förankrats hos skolledarna. Vi bedömer att utvecklingsarbetet bidragit till att öka likvärdigheten och betoningen på kunskapsuppdraget.

Vi bedömer att eleverna i grundsärskolan för det mesta har goda förutsättningar att få utveckla sina kunskaper i alla skolans ämnen. Undervisningen är mycket strukturerad med tydliga scheman över vad som ska hända under skoldagen. Pedagogerna använder många olika arbetssätt, men det mest framträdande är arbetet med tydliggörande pedagogik som innebär att man försöker visa och beskriva en uppgift på många olika sätt och med många olika uttryckssätt. Det kan vara till exempel verbalt, via bilder, känsel eller ljud. Det är också viktigt att dessa elever får utmaningar och möjligheter att utvecklas optimalt och att de möts av höga förväntningar. Vår bedömning är att det finns elever som inte får tillräckliga

utmaningar. Vissa elever skulle till exempel kunna följa grundskolans kursplan i något eller några ämnen i större utsträckning än vad som görs idag.

Fokus på individen kan ibland innebära att det bli mycket "ensamarbete" för eleverna, visserligen med stöd från elevassistenter och lärare, men där samspelet med andra elever saknas. Vår bedömning är att många elever skulle kunna arbeta mer i par eller i små grupper för att till exempel lära av varandra, träna turtagning och känna samhörighet.

De allra flesta elever har väl formulerade individuella utvecklingsplaner (IUP) som utgår från varje elevs förutsättningar och behov och som används för att planera elevens utbildning. Eleverna i särskolan får ibland, precis som grundskolans elever, svårigheter att nå uppsatta mål. Det är däremot mer sällan som särskolan då upprättar åtgärdsprogram. Det har varit många diskussioner kring åtgärdsprogram då man ibland ser mottagandet i särskola som en åtgärd i sig. Enligt särskoleförordningen ska åtgärdsprogram upprättas om eleven behöver särskilt stöd. Arbetet med detta ser vi som ett utvecklingsområde på flera skolor och det är även viktigt att utbildningsförvaltningens grundskoleavdelning tydliggör uppdraget.

Vi har observerat att många elever i särskolan har problem med sitt tal. Det förekommer däremot sällan att eleverna får stöd av talpedagog. Eftersom talet många gånger är det första som observeras i möten mellan människor anser vi det viktigt att särskoleeleverna får detta stöd. Det är inte minst viktigt för självkänslan att kunna göra sig förstådd. Därför bedömer vi det som angeläget att särskolan utreder hur dessa elever kan få rätt stöd.

Vi har mött få särskoleelever som upplever att de blir retade av andra elever på skolan. En svårighet för vissa av dessa elever kan vara att de inte alltid har förmågan att förstå det samspel som pågår bland barn. Det är därför viktigt att alla skolor i sitt främjande arbete lägger ner stor energi på att alla elever, oavsett skolform, lär sig respektera andra. Särskolans elever känner sig dock oftast som en del av grundskolan även om samverkan och integrering kan bli mycket bättre.

I de flesta av särskolorna ser vi en strävan att delta i grundskolans olika aktiviteter såsom samlingar, friluftsdagar och avslutningar. En del skolor arbetar med fadderverksamhet och olika projekt för att skapa mötesplatser mellan eleverna i särskolan och grundskolan. Detta arbete bör utvecklas om vi ska kunna tala om en skola för alla i världsklass.

Träningsskola

I träningsskolan är skillnaden mellan elevernas förmågor än större. Många av dessa elever har dessutom tilläggshandikapp, både fysiska och psykiska. Vi ser att pedagogerna är lyhörda och uppfinningsrika för att nå eleverna. Det finns en strävan att eleverna ska få känna gemenskap i grupp och vi har varit med om många samlingar och undervisningssituationer där vi kan se att eleverna deltar även om de till exempel inte kan uttrycka sig verbalt. Pedagogerna använder sig av många olika arbetssätt för att stimulera elevernas sinnen och använder

hjälpmedel, som till exempel ”Macar”⁵ (BIGmack) eller Bliss⁶ för att kommunicera. Vi ser att detta arbete är mycket framgångsrikt och möjliggör för eleven att kommunicera i olika miljöer.

Även i träningsskolan har alla elever individuella utvecklingsplaner som utgår från ämnesområdena estetisk verksamhet, kommunikation, motorik, vardagsaktiviteter och verklighetsuppfattning. Då det kan ta väldigt lång tid att uppnå ett mål är det viktigt att målen består av många olika delmål. Ibland saknar de individuella utvecklingsplanerna sådana delmål. Tyvärr händer det också ibland att eleven av olika anledningar går tillbaka i sin utveckling och man får börja om på nytt.

På de flesta träningsskolor finns en ambition att eleverna ska kunna skriva sitt namn, känna igen bokstäver och om möjligt lära sig läsa. Att till exempel kunna skriva sitt namn är en viktig förmåga för att öka sin självkänsla. Vi har också fått uppleva elevernas glädje när de haft till exempel musik och rullstolsdans.

Många särskolor försöker ta med eleverna ut i samhället så mycket som möjligt och träna på olika vardagliga aktiviteter. Man kan till exempel åka till stan, gå på bio, segla, rida och besöka simhall. Tyvärr begränsar de höga resekostnaderna ibland möjligheterna till detta.

Informations- och kommunikationsteknik (IKT)

Som ett hjälpmedel för att möjliggöra en väl utvecklad individualisering använder särskolan olika pedagogiska dataprogram. Detta uppskattas av eleverna och har, enligt vad pedagogerna uppger, också bidragit till en ökad kvalitet i undervisningen. Då många av eleverna har mycket specifika behov medför användandet av dessa program ett lyft för eleven. Vi kan dock se att användandet ytterligare kan öka och då kanske framför allt bruket av interaktiva skrivtavlor. Under våra inspektioner har vi till exempel sett träningsskoleelever rita och skriva på en vanlig whiteboard – fantastiska teckningar som sedan suddats ut. Tänk att kunna spara dessa och på så sätt dokumentera elevernas förmågor och utveckling.

I samband med övergången till stadens nya it-plattform tycks vissa missförstånd uppträtt, som medfört att särskolan förlorat en stor del av de pedagogiska dataprogrammen. Vi ser det som ytterst angeläget att detta snarast rättas till utan kostnad för den enskilda särskoleenheten.

Elevers val och timplanen

Eleverna i grundsärskolan ska enligt särskoleförordningen ha elevers val. Syftet med elevers val är att bredda och fördjupa elevers kunskaper i ett eller flera ämnen. För eleverna i träningsskolan kan elevers val förekomma i samtliga ämnesområden och även praktisk arbetslivsorientering. I de nationella timplanerna anges omfattningen av elevers val i såväl grundsärskolan som träningsskolan. Under våra inspektioner har vi mött elever som inte har elevers val på det sätt som

⁵ BIGmack är ett talhjälpmedel utformat som en kontakt. Den kan användas för att spela in och spela upp korta meddelanden.

⁶ Bliss är ett system av symboler där ord och begrepp representeras av bilder.

föreskrivs. Vi har noterat att timplanen på flera enheter, även i andra delar, inte överensstämmer med den garanterade undervisningstiden. Det kan till exempel betyda att en elev inte får undervisning i engelska förrän i årskurs 6. Det innebär att målen för årskurs 5 blir svåra eller omöjliga att uppnå.

Vi ser det som angeläget att en översyn av timplanen kommer till stånd för att garantera att eleverna får den utbildning de har rätt till.

Övergång och samverkan

Stockholms stad har utformat rutiner för "övergång från förskola till förskoleklassverksamhet förberedande för skolgång i särskola". Dessa rutiner innebär att om ett barn har omfattande stödbehov får vårdnadshavaren information om de stödformer som finns. En av dessa stödformer innebär att vårdnadshavarna kan välja förskoleklassverksamhet förberedande för skolgång i särskola. Om vårdnadshavaren tänker ansöka om denna typ av förskoleklassverksamhet så ansvarar förskolechefen för att en pedagogisk utredning görs. Därtill krävs en psykologutredning som visar på utvecklingsstörning. Ett medicinskt utlåtande krävs också. Därefter ansöker båda vårdnadshavarna om deltagande i förskoleklassverksamhet förberedande för skolgång i särskola. Förskolan finns med som stöd i ansökningsförfarandet. Mottagandeteamet tillstyrker eller avstyrker sedan ansökan och barnets "skolpliktsskola" meddelas. Vid beslut om mottagande i särskola bedömer teamet behovsgrupp, fastställer denna och meddelar mottagande skola.

När Skolverket inspekterade särskolan i Stockholm läsåret 06/07 så kritiserades detta förfarande. Skolverkets inspektörer bedömde att kommunen måste ändra sina rutiner så att alla sexåringar ges möjlighet att delta i förskoleklassverksamhet. En del av de sexåringar vi mött har ingått i en grupp med sexåringar, medan andra befunnit sig i särskoleklasser. Vi vill betona att alla sexåringar ska ha tillgång till förskoleklassverksamhet, oberoende av organisation.

För både elever och vårdnadshavare är övergångar till andra särskolor ett problem. Det är svårt att få en samlad bild av vilken särskola/klass som skulle kunna passa en enskild elev då skolorna har så olika inriktningar. Idag är det ofta lärarna och vårdnadshavarna som måste vara aktiva och leta reda på ett lämpligt alternativ. Fler skolor borde ha tillgång till en studie- och yrkesvägledare som kan hjälpa till både vid övergången mellan årskurs 6 och 7 och till gymnasiet. Under våra inspektioner har det framkommit att utbudet av program i kommunala gymnasiesärskolor i Stockholm upplevs begränsat.

När det gäller elevers skolplaceringar för hela skoltiden ser vi att det skulle behövas en samordning för att planera långsiktigt rätt och underlätta för elev och vårdnadshavare när det gäller val av skola.

Vi har också på några skolor upplevt att det finns en ovisshet om tillströmningen av elever i framtiden. Det är viktigt att grupperna inte blir för små då det försämrar dynamiken i gruppen och det är svårt att planera långsiktigt.

Bedömning och betygssättning

Detta område har granskats främst utifrån mål och riktlinjer i läroplanen (Lpo 94), Skolverkets Allmänna råd om likvärdig bedömning och betygssättning och Handlingsplan för rättssäker och likvärdig betygssättning samt utifrån Stockholms stads skolplan. Granskningen av bedömning och betyg har skett på ett sådant sätt att det framgår att området i teori och praktik är nära kopplat till området Kunskaper. I detta avseende har granskningen utgått också från vissa allmänt accepterade forskningsresultat.

Styrkor

- Bedömningen av elevernas kunskapsutveckling utifrån kravnivåerna fungerar väl.

Områden att utveckla

- Skriftliga omdömen måste skrivas så att de uppfyller ställda krav.
- Lärare i särskolan bör ges möjlighet att diskutera bedömning och betygssättning med kollegor i andra särskolor.
- Skolorna bör utveckla rutiner som säkerställer att betygskatalogen förs på ett rättssäkert sätt.

Vid våra inspektioner har vi sett många goda exempel på individuella utvecklingsplaner i såväl grundsärskolan som träningsskolan. Dessa planer har en bra struktur, oftast omfattande ett nuläge följt av mål för eleven. Därefter anges metoder för hur skolan avser att arbeta för att stödja elevens utveckling mot uppsatta mål. Slutligen görs en utvärdering av om arbetet bidragit till att uppsatta mål nås. Vi anser att det arbete som särskolans personal gör är ett bra exempel på hur ett bra kvalitetsarbete bedrivs på individnivå.

Vi kan dock konstatera att det är ytterst ovanligt att skolans ledning efterfrågar vilka resultat verksamheten som helhet når. Detta har även påtalats i rapportens inledande avsnitt som behandlar kvalitetsarbetet på skolnivå.

Inför utvecklingssamtalen ska skriftliga omdömen upprättas i alla ämnen/ämnesområden som eleven fått undervisning i. De flesta skolor som arbetar enligt den modell som angetts ovan anger "nuläget" vad eleven kan och "målet" vad som behöver utvecklas. Vi bedömer att detta är att likställa med ett skriftligt omdöme, men däremot används inte detta begrepp. På några skolor saknas dock helt eller delvis skriftliga omdömen eller motsvarande. De fyller heller inte alltid de krav som ställs i Skolverkets allmänna råd för utvecklingsplaner, vilket till exempel innebär att de inte alltid ger tydlig information om elevens kunskaper och vilka förmågor eleven behöver utveckla.

Eleverna i grundsärskolan kan, om de eller deras vårdnadshavare så begär, få betyg i slutet av varje termin i årskurs 8 och i slutet av höstterminen i årskurs 9 samt i förekommande fall i slutet av höstterminen i årskurs 10 i ämnen som inte

avslutats. Eleven ska också få ett slutbetyg när ett ämne avslutats. Som betyg ska användas Godkänt (G) eller Väl godkänt (VG). Det är alltså inte möjligt att få Mycket väl godkänt (MVG) i grundsärskolan. Betygen ska skrivas in i en betygskatalog där det framgår att betygen avser skolgång i grundsärskolan. Vi har dock noterat flera exempel på att betygskatalogen inte förts korrekt. Det innebär till exempel att vi sett betyget MVG och att det inte framgått att betyget är ett betyg satt i särskolan. Dessa brister måste snarast åtgärdas då det handlar om elevers rättssäkerhet. Lärare i särskolan har, precis som kollegorna i grundskolan, en ambition att göra korrekta bedömningar och sätta rättvisa betyg. Att det också blir formellt rätt är rektors ansvar.

Som stöd för bedömning i särskolan finns mål och kriterier som utarbetats centralt med hjälp av lärare som arbetar i olika särskolor. Detta stödmaterial används dock inte på alla enheter. Det normala är att särskolan utgör en liten del av verksamheten och många gånger finns endast ett fåtal pedagoger i särskolan. Kontakterna med andra kollegor, som undervisar i särskolan på andra enheter är oftast mycket begränsad. Det finns ett stort behov av en mötesarena för lärare som undervisar i särskolan. Detta skulle kunna bidra till att ytterligare höja bedömarkompetensen. Särskolans lärare efterfrågar även en motsvarighet till den kommentarbank som finns att tillgå på skolwebben för grundskolans lärare.

Normer och värden

Detta område har granskats utifrån skollagen och Diskrimineringslagen (2008:571) samt Skolverkets allmänna råd och kommentarer för arbetet med att främja likabehandling, men även i hög grad utifrån läroplanens (Lpo 94) värdegrund och dess avsnitt Normer och värden samt utifrån allmänt accepterade forskningsrön med relevans för området.

Styrkor

- Eleverna trivs och känner sig trygga.
- Det bedrivs ett gott och organiserat arbete för att skapa god stämning och arbetsro.

Områden att utveckla

- Särskolan bör bli mer synlig i planerna mot diskriminering och kränkande behandling utifrån sina förutsättningar och behov.
- Särskolelevernars integrering i grundskolan bör öka.

Eleverna trivs i särskolan och de känner sig trygga. Det kan man utläsa i enkätresultaten i Stockholms stads skolundersökning för 2009, vilket också framkom vid våra besök i klasserna samt vid intervjuerna med elever och personal. Det finns oftast många vuxna som kan hjälpa till om det uppstår problemsituationer, både i klassrummet och på rasterna. På de flesta särskolor bedrivs ett bra och väl organiserat arbete för att skapa god stämning och arbetsro

både på lektioner och under raster. På vissa skolor är även grundsärskoleelever med i kamratstödgrupper och liknande.

Elever vi pratat med upplever oftast att deras verksamhet är en del av skolan medan de vuxna på flera av de besökta skolorna ser att integrationen kan öka. Det händer att särskolan på vissa ställen "glöms bort" eller bjuds in "med armbågen" till skolans gemensamma aktiviteter. Detta är också något vi ser som ett generellt utvecklingsområde på skolorna. På skolor där integrationen är förhållandevis väl utvecklad arbetar man aktivt med exempelvis fadderverksamhet och regelbundna samverkansprojekt av olika slag.

Planer mot diskriminering och kränkande behandling

Planer mot diskriminering och kränkande behandling finns på alla enheter. Det är dock ytterst sällan som det framgår att planerna även omfattar särskolan. De är inte alltid publicerade på skolans hemsida och är i mycket begränsad utsträckning kända av eleverna. De flesta skolorna involverar inte heller särskoleeleverna när de tar fram sina planer mot diskriminering och kränkande behandling. I den mån skolorna gör någon kartläggning eller nulägesbeskrivning av trygghet och arbetsro är det sällan resultaten där kopplas till verksamhetens planer för året. Detta är ett av de vanligaste utvecklingsområdena på de skolor vi besökt under året.

Särskolan skulle behöva egna planer, eller avsnitt i gemensamma planer, som utgår från kartläggningar av särskolans behov och förutsättningar. I träningsskolan är det till exempel mycket ovanligt att elever kränker varandra. Vi har dock vid våra intervjuer fått veta att det kan vara större risk att vuxna utsätter eleverna för kränkningar än att elever kränker varandra. Utifrån denna verklighet måste en kartläggning göras och en plan för åtgärder skrivas.

Fritidshemsverksamhet

Särskoleelevernas fritidshemsverksamhet är ofta utformad som en del av hela skoldagen. Det är nästan alltid samma personal som arbetar på fritidshemmet som under skoldagen. Strukturen på eftermiddagarna påminner om den struktur som förekommer under skoltid, vilket är ett stöd för barnens lärande då de känner igen sig i rutinerna. Aktiviteterna kan också vara mer av skapande verksamhet eller utevistelse. I vissa fall är särskolans barn i egna grupper och ibland ingår de i en grupp med grundskolebarn. I det senare fallet följer oftast personal från särskolan med barnen.

I fritidshemmens uppdrag ingår att ha kontakt med närmiljö och samhällsliv, vilket ska bidra till att ge barnen en meningsfull fritid. Vi ser att detta är extra viktigt för den här gruppen barn, som kanske inte annars har samma möjligheter till kontakter med kultur och föreningsliv som grundskolebarn. Vår bedömning är att den typen av utåtriktade aktiviteter kan utvecklas. Det kan också vara värdefull träning för att klara vardagsituationer.

Inspekterade särskolor våren 2010, samtliga i kommunal regi

**Bagarmossens skola
Bandhagens skola
Bussenhusskolan
Gärdesskolan
Hjulstaskolan
Hökarängens skola
Kvarnbyskolan
Lillholm/Ekholms skolor
Loviselundsskolan
Maltesholmsskolan
Matteusskolan
Mockasinen - Broskolan
Nya Elementar
Nytorpsskolan
Olovslundsskolan/Nockebyhovsskolan
Oxhagsskolan
Rinkeby särskolor
Stenhagsskolan
Södermalmsskolan
Trollbodaskolan
Ärvingeskolan
Österholm RH**